

mpc
METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

PhDr. Miloš Kázik

Regionálny aspekt druhej svetovej vojny vo vyučovaní dejepisu

Osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe

Banská Bystrica
2014

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum, Ševčenkova 11,
850 01 Bratislava

Autor OPS/OSO: PhDr. Miloš Kázik

Kontakt na autora: Spojená škola, Hattalova 471, 027 43 Nižná,
miloskazik@centrum.sk

Názov OPS/OSO: Regionálny aspekt druhej svetovej vojny vo vyučovaní dejepisu

Rok vytvorenia OPS/OSO: 2014
X. kolo výzvy

Odborné stanovisko vypracoval: Mgr. Jana Bialeková

Za obsah a pôvodnosť rukopisu zodpovedá autor. Text neprešiel jazykovou úpravou.

Táto osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe/osvedčená skúsenosť odbornej praxe bola vytvorená z prostriedkov národného projektu Profesionálny a kariérový rast pedagogických zamestnancov.

Projekt je financovaný zo zdrojov Európskej únie.

Kľúčové slová

Pedagogická skúsenosť; druhá svetová vojna; dejepis; regionálny aspekt; výkonový štandard; horná Orava.

Anotácia

Autor v práci predstavuje vlastné tvorivé nápady a aktivity, prostredníctvom ktorých sa usiluje viesť žiakov k tomu, aby si uvedomili historický význam druhej svetovej vojny a jej priamy dopad na život predkov v regióne, z ktorého žiaci pochádzajú. Práca sa skladá z dvoch častí. Prvá časť obsahuje teoretické východiská a zdroje. V druhej časti autor v chronologickom slede približuje dôležité udalosti spojené s témou 2. svetovej vojny, ich dopad na život v konkrétnom slovenskom regióne (horná Orava) a vyučovacie metódy, ktorými sa autor snaží veľké dejinné udalosti priblížiť svojim žiakom aj z perspektívy regiónu, v ktorom žijú. Cieľom takto chápaného vyučovania dejepisu je zvýšiť motiváciu a záujem žiakov o dejiny vlastného spoločenstva. Autor týmto podaním histórie chce viesť študentov k tomu, aby si uvedomovali, ako veľké dejinné udalosti ovplyvňovali a ovplyvňujú životy konkrétnych ľudí a dianie v regiónoch, ktoré sú zdanlivo na okraji svetového diania.

OBSAH

ÚVOD	5
1 TÉMA 2. SVETOVEJ VOJNY VO VYUČOVANÍ DEJEPISU.....	7
1.1 Druhá svetová vojna vo vzdelávacom štandarde SOŠ.....	7
1.2 Učebné zdroje.....	8
1.3 Ciele dejepisného vzdelávania s témou o 2. svetovej vojne.....	9
2 REGIONÁLNY ASPEKT 2. SVETOVEJ VOJNY VO VYUČOVANÍ DEJEPISU.....	11
2.1 Mníchovská dohoda – tajnička.....	11
2.2 Vznik Slovenského štátu – hľadanie odpovedí na nevyjasnené otázky.....	12
2.3 Začiatok druhej svetovej vojny – práca s mapou.....	13
2.4 Prinavrátenie odtrhnutých častí Slovenska – diskusia.....	15
2.5 Prezident Jozef Tiso v Trstenej – práca so štatistickými ukazovateľmi.....	16
2.6 Útok na ZSSR a vojna na východnom fronte – filmová projekcia.....	18
2.7 Tragédia slovenských Židov – exkurzia.....	20
2.8 Domáci odboj a SNP – projekt a výtvarné spracovanie historických tém.....	21
2.9 Nemeckí vojaci na našom území – rovesnícke vzdelávanie.....	23
2.10 Nacistický teror a vojnové zločiny – príbeh.....	24
2.11 Prechod frontu – „oral history“	25
2.12 Vojnové škody – práca s historickou fotografiou.....	26
ZÁVER.....	28
Zoznam bibliografických zdrojov.....	29

ÚVOD

„Vojna nie je dobrodružstvo. Vojna je choroba.“ Takéto presvedčenie nadobudol jeden z priamych aktérov najväčšej vojny v histórii ľudstva, francúzsky bojový pilot Antoine de Saint-Exupéry (1987, s. 346). Napriek tomuto presvedčeniu bol ochotný lietať a zvädzať vo vzduchu súboje, lebo si uvedomoval, že ak civilizovaný svet nezastaví zlo, môže to mať pre celé ľudstvo a civilizáciu fatálne následky. Tie presne pomenoval najväčší britský politik 20. storočia Winston Churchill, keď vo svojom najdôležitejšom prejave okrem iného povedal: „Pýtate sa: Čo je naším cieľom? Môžem to nazvať jedným slovom: víťazstvo – víťazstvo za každú cenu, víťazstvo napriek všetkej hrôze. Víťazstvo, aj keď cesta k nemu bude dlhá a ťažká, pretože bez víťazstva niet života.“ (Podľa: Biermann, 2000, s. 50).

Uvedené slová britského premiéra azda najlepšie vystihujú význam druhej svetovej vojny a boja proti fašizmu. Aj preto danej téme treba v rámci vyučovania venovať primeranú pozornosť. Prostredníctvom tejto témy si totiž žiak neosvojuje iba historické vedomosti, ale aj hodnoty demokratickej spoločnosti, akými sú sloboda, úcta k ľudským právam, pluralita názorov a presvedčenie, že za uvedené hodnoty je potrebné aj bojovať.

Práca *Regionálny aspekt druhej svetovej vojny vo vyučovaní dejepisu* vychádza z predpokladu, že žiaci si najlepšie osvoja danú tému, ak ju vnímajú z perspektívy regiónu, v ktorom žijú. Takto predstavovaná história formuje nielen historické vedomie, ale aj lokálpatriotizmus, emocionálnu inteligenciu, komunikačné zručnosti, kultúrne a demokratické postoje.

Práca OPS je koncipovaná tak, že po prvej časti teoretického charakteru autor v chronologickom postupe uvádza významné udalosti druhej svetovej vojny, ktoré spája s rôznymi pedagogickými metódami a aktivitami. Tieto aktivity upozorňujú študentov na význam a zvlášť na regionálny dopad veľkých historických udalostí. Práve rôznorodé pedagogické metódy majú viesť študentov k tomu, aby dané historické udalosti pochopili a uvedomovali si ich celosvetový a súčasne regionálny rozmer. Tým, že autor spája historický a pedagogický aspekt, môže byť uvedená práca inšpiráciou pre tých učiteľov, ktorí prehľbujú vzťah žiakov k histórii a vedú ich k tomu, aby sa zaujímali o históriu a zvlášť o dejiny vlastného národa a rodného kraja. Každá z predstavených tém je spojená s konkrétnou metódou, ale uvedené metódy sa dajú ľubovoľne kombinovať a to nielen v rámci predstavovaných udalostí, ale aj v súvislosti s inými historickými témami.

Téma druhej svetovej vojny patrí medzi najzaujímavejšie študijné látky predmetu dejepis. Práca OPS však chce poukázať aj na medzipredmetové vzťahy, pretože obsah daných tém alebo niektoré z ich častí je možné žiakom sprostredkovať aj v rámci iných predmetov. Keďže však nie je možné problematiku druhej svetovej vojny komplexne priblížiť na hodinách dejepisu a ani v spojitosti s inými predmetmi, odporúčame, aby sa alternatívou stala krúžková činnosť, so zameraním na regionálny rozmer druhej svetovej vojny. Pre všetky tri uvedené možnosti môže byť uvedená práca OPS návodom a inšpiráciou.

1 TĚMA 2. SVETOVEJ VOJNY VO VYUČOVANÍ DEJEPISU

1.1 Druhá svetová vojna vo vzdelávacom štandarde SOŠ

„História pre národ živý je tým, čím svedomie pre človeka. Človek bez svedomia je koža biedna, daromná; národ bez vedomosti historickej o sebe a predkoch svojich je hrbka koží otrockých.“ (Hurban, 1928, s. 92). Uvedené slová Ľudovíta Štúra azda najlepšie vystihujú význam poznávania vlastnej minulosti pre jednotlivca i celé národné spoločenstvo. Národ, ak chce byť živý a životaschopný podľa Štúrových predstáv, potrebuje historickú pamäť, svedomie a vedomie kontinuity. Práve toto je najdôležitejšia úloha predmetu dejepis. Vzdelávací štandard pre študijné odbory, ktorých absolvovaním žiak získa úplné stredné odborné vzdelanie, vidí hlavnú funkciu predmetu dejepis v kultivovaní historického vedomia žiakov ako celistvých osobností a v uchovaní kontinuity historickej pamäti v zmysle odovzdania historickej skúsenosti či už miestnej, regionálnej, celoslovenskej alebo svetovej perspektívy. Na stredných odborných školách sa hlavný dôraz vo vyučovaní dejepisu kladie na dejiny 19. a 20. storočia, ktorých tragickým vyvrcholením bola druhá svetová vojna. Práve pre tento úsek našich a svetových dejín platí Štúrov citát dvojnásobne, pretože v tomto období sa nerozhodovalo iba o bytí či nebytí celých národov, ale aj o tom, ako tieto dokážu morálne obstáť pred súdom dejín.

Vzdelávací štandard takto predstavuje, aké vedomosti a zručnosti o druhej svetovej vojne si majú osvojiť žiaci študijných odborov, ktorých absolvovaním žiak získa úplné stredné odborné vzdelanie:

Tabuľka 1 Vzdelávací štandard pre študijné odbory SOŠ

Výkonový štandard	Obsahový štandard	Tematický celok
<ul style="list-style-type: none">rozpoznajú príčiny a dôsledky Mníchovskej dohody a Viedenskej arbitrážeidentifikujú príčiny vzniku Slovenského štátu	<ul style="list-style-type: none">Mníchovská dohodaViedenská arbitráž	Charakteristika Československej republiky
<ul style="list-style-type: none">rozlíšia znaky totalitného politického systému v Rusku a ZSSR (1917 – 1953)špecifikujú znaky totalitných politických systémov v Taliansku a Nemecku	<ul style="list-style-type: none">totalitný politický systémbolševický prevratkomunizmusfašizmusnemecký národný socializmus	Na ceste k druhej svetovej vojne
<ul style="list-style-type: none">identifikujú príčiny vzniku druhej svetovej vojnyrozčlenia jednotlivé etapy priebehu druhej svetovej vojnyzdokumentujú holokaust na konkrétnom prípadedokážu vplyv vedy a techniky na priebeh druhej svetovej vojnyrozpoznajú kľúčové medzníky vnútropolitického a	<ul style="list-style-type: none">Európa pod nemeckou hegemóniouplán Barbarossaprotifašistická koalícia, protifašistický odbojživot v čase vojnyvojenské operácie v období 2. sv. vojnyholokaustdôsledky vojnyautonómia	Druhá svetová vojna Slovenská republika (1939 – 1945)

zahraničnopolitického vývoja Slovenskej republiky <ul style="list-style-type: none"> • analyzujú hospodárske, sociálne a kultúrne podmienky života v Slovenskej republike • objasnia riešenie židovskej otázky • špecifikujú dôsledky druhej svetovej vojny 		
--	--	--

Prameň: Štátny pedagogický ústav

1.2 Učebné zdroje

Vzťah žiaka ku štúdiu, úroveň jeho vedomostí a jeho hodnotenie historických udalostí ovplyvňujú učebné zdroje, predovšetkým učebnice. Na sprostredkovanie témy o druhej svetovej vojne môžeme na strednej odbornej škole využívať tieto učebné zdroje:

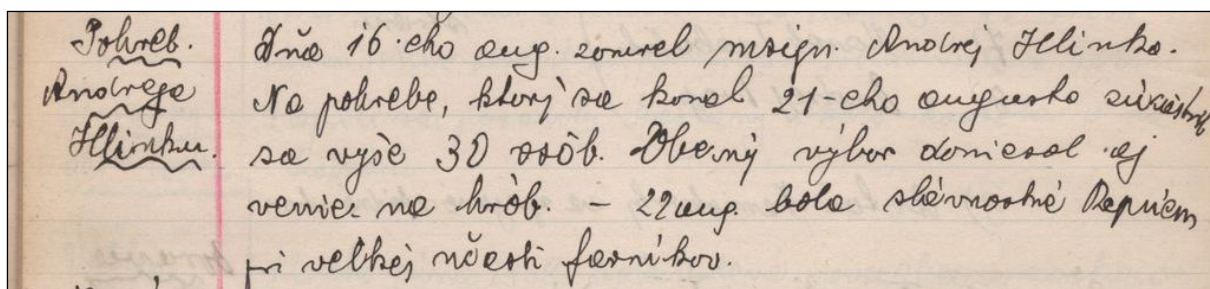
LETZ, R. – Tonková, M. – Bocková, A. Dejepis pre 3. ročník gymnázií a stredných škôl. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2013.

MARTULIAK, P. a kol. Dejepis pre stredné odborné učilištia a stredné odborné školy, 3. diel. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana, 1997, 2005.

VARINSKÝ, V. a kol. Dejepis pre stredné odborné učilištia a stredné odborné školy, 4. diel. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana, 2000, 2006.

Uvedené základné učebné zdroje poskytujú žiakovi bohatý faktografický materiál, ktorý je doplnený množstvom ilustratívnych fotografií, obrázkov a máp. Dôležitou súčasťou týchto učebníc sú aj rôznorodé didaktické úlohy a otázky, vedúce žiakov k tomu, aby dokázali reflektovať dané témy a formulovať na ne vlastný názor.

V procese vyučovania dejepisu sa okrem základných učebných zdrojov môžu využívať aj iné učebné zdroje, ako sú sumarizujúce lexikóny a kroniky, historické časopisy, dokumentárne filmy, zvukové nahrávky, atlasy dejín, mapy, informačné technológie a pod. S témou našej práce OPS úzko súvisí využívanie monografií miest a obcí, memoárovej literatúry regionálnych osobností, biografických slovníkov a miestnych kroník. Využívanie týchto prameňov umožní žiakom lepšie si osvojiť učivo, lebo preberanú tému takto vnímajú hlavne v súvislosti so sebou, resp. so svojím bydliskom. Prostredníctvom regionálnej histórie sa buduje a prehľbuje aj vzťah žiakov k učiteľovi, lebo žiaci dokážu oceniť, ak učiteľ na hodinách dejepisu prejavuje vedomosti o obci, z ktorej pochádzajú. Na základe takto rozvinutého vzťahu sa dá budovať ďalšia spolupráca a to tým, že samotní žiaci pomáhajú učiteľovi získavať rôzne historické pramene, ako sú staré fotografie, staré listy alebo noviny. Mimoriadne cenným materiálom sú pre učiteľa dejepisu reprodukcie miestnych kroník. Informácie z týchto kroník sa dajú využívať nielen na vyučovacích hodinách, ale aj v rámci záujmovej činnosti, akou je príprava žiakov na dejepisnú olympiádu alebo stredoškolskú odbornú činnosť. Vďaka spolupráci so žiakmi sa autor tejto práce OPS dostal k niekoľkým obecným kronikám, ktoré využil aj pri tvorbe danej práce. Na ilustráciu uvádzame ukážku z reprodukovanej farskej kroniky obce Bobrov, vlastnoručne písanej miestnym kňazom

Obrázok 1 Zápis vo farskej kronike obce Bobrov o pohrebe Andreja Hlinku
Prameň: Farská kronika obce Bobrov

1.3 Ciele dejepisného vzdelávania s témou o 2. svetovej vojne

Cieľom dejepisu ako vyučovacieho predmetu nie je iba osvojenie si faktografických údajov a letopočtov, hoci aj to považujeme za dôležité. Za základné ciele dejepisu považujeme: orientácia v čase a priestore; osvojenie si základných vedomostí o historických udalostiach; pochopenie ich príčin a dôsledkov; schopnosť analyzovať historické pramene.

Pri takej významnej a kontroverznej téme, akou je druhá svetová vojna, je však potrebné viesť žiakov ešte k hlbšiemu a citlivejšiemu vnímaniu dejín a ľudských osudov. Preto pri sprostredkovaní učiva o tejto téme je dôležité intenzívne sa usilovať o naplnenie týchto cieľov:

- rozvinutie komplexu kompetencií, ktoré umožnia žiakom viesť kultúrny dialóg a otvorenú diskusiu – základného atribútu demokratickej spoločnosti;
- získanie spôsobilosti, ktoré vedú žiakov k úcte k vlastným duchovným koreňom o posilňujú v nich pocit spolupatričnosti s inými národnostnými a náboženskými skupinami, žijúcimi na našom území ;
- nadobudnutie schopností tolerovať ľudí s iným vierovyznaním, politickým presvedčením alebo národnostným pôvodom.

Ak sa učiteľovi podarí naplniť tieto ciele, aj dejepis môže prispieť k formovaniu hodnotového systému a osobnosti žiakov, ktorí môžu nadobudnúť aj vďaka tomuto predmetu a témam, spojených s druhou svetovou vojnou, tieto kompetencie:

- rozvoj ľudskej individuality;
- sprostredkovanie historicky vzniknutej kultúry spoločnosti;
- výchova k ochrane životného prostredia;
- posilňovanie súdržnosti spoločnosti;
- podpora demokracie a občianskej spoločnosti;
- výchova k partnerstvu, spolupráci a solidarite v európskej spoločnosti;

- zvyšovania konkurencieschopnosti ekonomiky a prosperity spoločnosti;
- zvyšovanie zamestnanosti. (Kredátus, 2013, s. 16 – 18).

V úvode tejto kapitoly sme citovali slová Ľudovíta Štúra, prednesené v kruhu jeho priateľov. Ak by sme vychádzali z jeho vnímania histórie, tak cieľom dejepisu má byť výchova jedinečnej osobnosti s kultúrnou pamäťou, svedomím a vedomím spoluzodpovednosti za svoje spoločenstvo. Perspektíva tohto spoločenstva je priamo úmerná s kvalitou a morálkou jeho konkrétnych členov.

2 REGIONÁLNY ASPEKT 2. SVETOVEJ VOJNY VO VYUČOVANÍ DEJEPISU

2.1 Mníchovská dohoda – tajnička

V dňoch 29. – 30. 9. 1938 sa na medzinárodnej konferencii v Mníchove nerozhodovalo iba o osude Československa, ale ako vývoj ukázal aj o osude celej Európy. Na tejto konferencii bola prijatá dohoda, ktorá vstúpila do spoločných slovenských a českých dejín ako Mníchovská zrada. Tento názov výstižne vyjadruje situáciu, do ktorej naši spojenci (Veľká Británia a Francúzsko) dostali našu vlasť, keď umožnili, aby nacistické Nemecko obsadilo české pohraničie, obývané nemeckou menšinou. Zmluva obsahovala aj dodatok, podľa ktorého sa do troch mesiacov mali uspokojiť aj územné požiadavky Maďarska a Poľska.

Aby si žiaci uvedomovali, aký dosah mala Mníchovská zmluva na naše dejiny, zameriavame sa na našich hodinách aj na regionálny rozmer tejto dôležitej témy a na udalosti, spojené s regiónom, z ktorého naši žiaci pochádzajú. K nasmerovaniu žiakov k danej téme mala viesť tajnička, ukrývajúca heslo HLADOVKA. Hladovka je hornooravská obec, ktorá na základe pomníkovského vývoja pripadla Poľsku. Žiaci spojením celoeurópskeho vývoja s regionálnym aspektom získali lepšiu predstavu o tom, aký dopad mala Mníchovská zmluva na život ľudí v ČSR a konkrétne v ich regióne. K tomu nám pri výklade poslúžila výborná monografia obce Hladovka, vydaná roku 2010, kde sa okrem iného uvádza: „*Koncom novembra 1938 boli ustanovení do vedenia obce Hladovka ľudia sympatizujúci s Poľskom. V obsadených obciach sa poľské vojsko chovalo k civilnému obyvateľstvu brutálne a stali sa prípady, keď vojaci zbili niekoľkých občanov.*“ (Golvoň, 2010, s. 37). Nesúhlas s pripojením k Poľsku prejavili obyvatelia Hladovky aj pri návšteve poľského arcibiskupa Sapiehu. Inak silne veriaci katolíci odmietli arcibiskupovi vzdať úctu a žiadali od neho, „*aby im poslal slovenského kňaza, pretože poľskému jazyku vôbec nerozumejú...*“ (Tamtiež, s. 38).

Riešenie tajničky je na hodinách dejepisu oblúbenou aktivitou. Tajnička slúži ako motivácia a zároveň aj ako jedna z foriem opakovania. Dá sa využiť na frontálne opakovanie, ale aj na individuálnu alebo skupinovú prácu. Najviac sa nám osvedčilo frontálne opakovanie, ktoré pri riešení tajničky vytvára bezprostredný vzťah medzi učiteľom a žiakmi. Dôležitým stimulom je pochvala učiteľom po každom správnom určení jednotlivých hesiel a taktiež vyhodnotenie a ocenenie najlepšieho riešiteľa tajničky. Jednotlivé úlohy sa dajú spojiť s ilustratívnymi obrázkami, čím úloha získava názorný charakter. Zadania hesiel tajničky by mali vychádzať z predchádzajúceho učiva a vylúštené heslo by malo predstavovať jedno z kľúčových slov danej témy, resp. vyučovacej hodiny.

Úloha: Žiaci majú vylúštiť tajničku.

Kognitívny cieľ: Naučiť žiakov, aký dopad mala Mníchovská zmluva na región, z ktorého žiaci pochádzajú.

Postup: Žiaci individuálne alebo v skupine riešia tajničku.

1	2	3	4	5	6	7	8
H	L	A	D	O	V	K	A
S	E	R	I	R	I	O	N
Ľ	N	M	K	L	E	S	T
S	I	Á	T	I	D	Á	I
	N	D	Á	C	E	K	
		A	T	A	Ň		

1. Skratka najvplyvnejšej slovenskej strany s programom autonómie.
2. Vodca ruských bolševikov roku 1917.
3. Ozbrojené sily štátu, vojsko.
4. Nanútené nariadenie, prísny rozkaz (ale aj forma pravopisného cvičenia).
5. Symbol v nemeckom štátnom znaku.
6. Hlavné mesto štátu, obsadeného v marci 1938 tzv. anšlusom.
7. Jeden zo symbolov komunizmu – kladivo a ...
8. Predpona zložených slov s významom proti.

2.2 Vznik Slovenského štátu – hľadanie odpovedí na nevyjasnené otázky

14. marca 1939 vznikol samostatný slovenský štát. Táto udalosť je najkontroverznejšou udalosťou našej histórie. Na jednej strane tento akt položil základy našej prvej štátnosti a znamenal záchranu Slovenska pred rozdelením medzi susedov, no na druhej strane Slovenský štát vznikol v dôsledku uplatňovania agresívnej Hitlerovej politiky v strednej Európe. Súčasné negatívne hodnotenie našej prvej samostatnosti vychádza predovšetkým z toho, že politický režim tohto štátu sa diskvalifikovala svojou kolaboráciou s nacizmom.

Žiaci stredných škôl majú podľa vzdelávacieho štandardu rozpoznať kľúčové medzníky vnútropolitického a zahraničnopolitického vývoja Slovenskej republiky. Pre vzbudenie záujmu o túto tému a pre pochopenie protirečivosti danej historickej udalosti predstavujeme žiakom nikdy nevyriešený „detektívny“ prípad, keď neznámy páchatel' z kroniky mesta Trstená vytrhol strany, obsahujúce informácie o tom, ako bol v meste prijatý vznik Slovenského štátu. Zápis o záhadnom poškodení pamätnej knihy znel:

Uznesenie

v trestnej veci proti neznámemu páchatel'ovi podľa § 245 ods. 3 tr. z., ktorý spáchal tak, že presne nezisteného dňa v dobe od konca augusta 1951 až do 11. decembra 1951 poškodil na MNV v Trstenej pamätnú kroniku tým, že z nej vytrhol dva listy...

Trestné stíhanie prerušujem, lebo z doteraz prevedeného vyšetrovania páchatel' nemohol byť zistený...

Úloha: Žiaci majú hľadať odpovede na otázky: 1. Uved'te, aká udalosť z dejín mesta a nášho národa mohla byť, podľa vás, odstránená z kroniky mesta.

2. Vysvetlite, prečo bol záznam o vzniku Slovenského štátu z mestskej kroniky navždy zlikvidovaný.

Kognitívny cieľ: Naučiť žiakov, v čom spočíva protirečivosť danej historickej udalosti a ako sa daná udalosť rôzne interpretovala.

Postup: Žiaci hľadajú, napr. aj metódou brainstormingu, odpovede na predstavené otázky.

Uvedenú aktivitu je možné spojiť s ilustratívnymi fotografiami osláv vzniku Slovenského štátu, ktoré nám ponúka miestna kronika. Žiaci sa prostredníctvom tejto motivačnej aktivity môžu dozvedieť viac o kontroverzných témach našej minulosti a zároveň sa v nich podnecuje záujem o obdobie, ktoré sa malo „vytrhnúť“ z našich kroník.

Obrázok 2 Oslavy vzniku Slovenského štátu v Trstenej

Prameň: Kronika mesta Trstená

2.3 Začiatok druhej svetovej vojny – práca s mapou

1. septembra 1939 sa nemeckým útokom na Poľsko začala 2. svetová vojna. Táto prevratná historická udalosť je priamo spojená aj s našimi dejinami, pretože jedna časť nemeckého vojska bola pred útokom dislokovaná aj na Slovensku a na Poľsko postupovala z nášho územia.

Tento fakt, že Slovensko bolo priamo stredobodom diania začiatku najväčšej dejinnej udalosti 20. storočia, má žiakom pripomenúť aj naša aktivita, ktorá je založená na práci s mapou a historickým prameňom.

Fáza hodiny: expozičná.

Úloha: Žiaci majú ukázať na mape smery postupu nemeckých vojsk proti Poľsku.

Kognitívny cieľ: Naučiť žiakov, ako vypukla druhá svetová vojna a ako táto udalosť súvisí so Slovenskom.

Postup: Žiaci na historickej mape hľadajú a následne demonštrujú smery postupu nemeckých vojsk pri útoku na Poľsko.

Obrázok 3 Mapa nemeckého ťaženia proti Poľsku

Prameň: Atlas druhej svetovej vojny

Po vyriešení danej úlohy sú žiaci oboznámení so zápisom z kroniky mesta Trstená. Tento zápis pomôže žiakom vytvoriť si predstavu o začiatku vojny a učiteľovi umožní formulovať niekoľko otázok, so zameraním na reprodukciu alebo na hodnotenie uvedených udalostí.

Východiskový text: „Z 25. augusta na 26. augusta 1939 okolo 3. hod. začalo sa valiť množstvo nemeckého vojska. Ubytované bolo v školách, v súkromných bytoch atď. Hlinkova garda a iné sociálne spolky a korporácie v Trstenej konali svoju sprostredkujúcu službu pri ubytovaní atď. Prvý pohľad na nemecké vojsko dával každému 100%-nú záruku víťazstva. Dôležité je poznamenať túto okolnosť, že vojsko malo ohromnú disciplínu. Žiaden vojak sa nedotkol cudzieho majetku. Kamarátska znášanlivosť s tunajším ľudom sa prejavovala i v tom, že dlho, ba i teraz každý si rád spomína v dobrom na nemeckých vojakov. Behom celej doby pobytu ostali tie najpeknejšie a najsrdечnejšie spomienky. Dňa 1. septembra o pol 4. hodiny ráno zaznel prvý výstrel z kanónov, kedy sa začal víťazný útok na Poľsko. Nemecká armáda sa valila ako lavína vpred. Evakuácia obyvateľstva a úradov nebola, a preto bežný život v Trstenej šiel svojím tempom. V školách za túto dobu sa nevyučovalo. V novej budove bola umiestnená nemocnica a v dolnej škole bol tábor pre vojakov – zajatcov. Po prejení nemeckého vojska v slovenských obciach bývalého Poľska – nastal normálny život.“ (s. 65).

Záznam z kroniky môže učiteľ doplniť aj o názornú filmovú ukážku. V dokumentárnom filme Tretia ríša vo farbe, režiséra Michaela Klofta, je zaznamenaný útok wehrmachtu na Poľsko aj zo slovenskej strany, s konkrétnym uvedením, že dané zábery sú zo severu Slovenska.

2.4 Prinavrátanie odtrhnutých častí Slovenska – diskusia

Do vojny Nemecka proti Poľsku sa zapojili aj jednotky slovenskej armády. Cieľom tohto ťaženia bolo prinavrátanie obcí z regiónu Oravy, Spiša a Kysúc, ktoré po roku 1918 alebo 1938 anektovalo Poľsko, a to aj napriek odporu domáceho obyvateľstva, hlásiaceho sa k slovenskej národnosti. Poľská historiografia túto časť spoločnej histórie nazýva okupácia, na súdobom Slovensku a aj v prinavrátaných územiach sa tento akt vnímal ako prejav historickej spravodlivosti, ktorý spájal pretrhnuté územie a národ.

Každá protikladne hodnotená historická udalosť ponúka podnety na diskusiu, čo platí aj o tejto téme. Učiteľ toto kontroverzné hodnotenie môže využiť ako podnet na diskusiu. Základným rozmerom tohto formátu je príprava, a preto je vhodné, ak učiteľ dopredu určí dve družstvá, ktoré v rámci hodiny dejepisu vedú diskusiu na stanovenú tému a počas obojstrannej výmeny názorov sa usilujú presvedčiť oponentov o správnosti svojho tvrdenia. Ostatní žiaci by nemali ostať v úlohe pasívnych divákov. Mali by vyhodnocovať názory a argumenty protikladných strán a podľa ich rečníckych schopností a dôkazov by im mali prejavovať podporu.

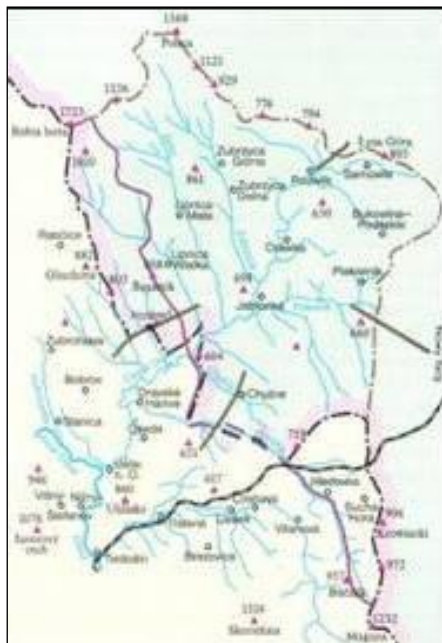
Fáza hodiny: expozičná.

Úloha: Dve skupiny žiakov (napr. 4-členné družstvá) vedú diskusiu o tom, či obsadenie „poľských“ území, historicky spojených so Slovenskom, bola okupácia alebo to bolo naplnenie spravodlivosti a presadenie národných záujmov.

Kognitívny cieľ: Naučiť žiakov, aké boli medzinárodnopolitické súvislosti vývoja Slovenskej republiky.

Postup: Dve vopred stanovené a pripravené družstvá vedú diskusiu, reagujú na vznesené argumenty oponentov. Obidva tábory sa usilujú presvedčiť oponentov

a súčasne aj poslucháčov diskusie, teda ostatných spolužiakov. Úlohou žiakov, nezaradených do diskusných skupín, je reagovať na diskutujúce skupiny, klásť im otázky a prejavovať názorovo súperiacim stranám podporu, ak ich uvedené argumenty presvedčili alebo zaujali.

Obrázok 4 Mapa odstupených území Slovenska – Oravy Poľsku r. 1920 a r. 1938
Prameň: Kronika Slovenska 2

2.5 Prezident Jozef Tiso v Trstenej – práca so štatistickými ukazovateľmi

Najvýznamnejším predstaviteľom Slovenskej republiky a jej symbolom bol rímskokatolícky kňaz Jozef Tiso, ktorý od októbra 1939 až do zániku Slovenského štátu zastával funkciu prezidenta republiky. Tento politik je na Slovensku vnímaný kontroverzne. Pre časť spoločnosti Tiso ostáva vojnovým zločincom, pre druhú časť je to štátnik, ktorý sa v najťažších časoch snažil zachrániť Slovensko pred rozpínavým Maďarskom, novopohanským nacizmom a bezbožným komunizmom. Úlohou učiteľa dejepisu nie je súdiť alebo obhajovať tohto politika, ale priblížiť žiakom historický kontext a súvislosti, ovplyvňujúce dianie na našom území. K tomu nám môžu pomôcť archívne materiály. Takým je aj záznam v kronike mesta Trstená, približujúci historický prvú návštevu prezidenta Tisa hornej Oravy. Uvedený zápis môžeme využiť aj na hodinách dejepisu na sprostredkovanie autentickej atmosféry súdobého Slovenska. Trstenský kronikár prezidentskú návštevu zachytil takto: „Dňa 12. mája 1940 privítal k nám pán prezident dr. Jozef Tiso so svojím vládnyim sprievodom. Na tento príchod tešila sa celá Orava a najmä prinavrátene obce. Vo všetkých obciach od Kral'ovian až po Podvilk postavené boli slávobrány. Trstená, t.j. školská mládež, HM a HG – úrady a celé obecnstvo, s veľkým nadšením a jasotom vítala svojho vodcu okázale a dôstojne. Privítacie preslovy mali: Alexander Druga, okr. náčelník za okres, p. Štefan Zaják, farár za HSLŠ. Po tomto boli predstavení zástupcovia jednotlivých úradov. Okresný veliteľ a miestny veliteľ HG hlásil

nástup Gardy. Pán prezident srdečne bol privítaný tiež miestnou školskou mládežou v zastúpení žiačky III. triedy ľudovej školy, Bednárovej, ktorá mu odovzdala kyticu bielych ruží na znak vernej a čistej oddanosti maličkých k hlave štátu. Potom prezident so svojím sprievodom šiel peši od slávobrány až po faru, kedy tunajšou mládežou a obecnstvom bol vrele pozdravovaný – privolávajúc mu na slávu. Pán prezident so svojím sprievodom vysadol na vládne auto a odišiel do Jablonky, kde p. prezident mal sv. omšu a kázeň. Odpoludnia p. prezident prezrel si prinavrátene obce a po pekných dojmoch vrátil sa večer o pol 8. hodiny späť cez Trstenú, kde bol zase školskou mládežou a obecnstvom vrele pozdravovaný.“ (s. 66).

Kronikársky záznam môžeme doplniť aj o ilustratívnu fotografiu a nasledovné úlohy, pri ktorých sú žiaci vedení k tomu, aby pochopili spoločensko-politický kontext prijatia Tisa na hornej Orave, a tým aj celého Slovenského štátu.

Obrázok 5 Prezident Tiso v Trstenej

Prameň: Kronika mesta Trstená

Fáza hodiny: expozičná.

Úloha: Na základe uvedených štatistických ukazovateľov vysvetlite, prečo bol prezident Tiso v Trstenej a v trstenskom okrese pozitívne prijatý.

Kognitívny cieľ: Naučiť žiakov, aká bola vnútropolitická situácia v Slovenskej republike a akú pozíciu a autoritu mal jej prezident.

Postup: Žiaci majú pred sebou tri tabuľky. Žiaci v prvom rade pracujú s tabuľkou, v ktorej sú uvedené výsledky posledných demokratických volieb v prvej ČSR roku 1935. Žiaci v druhom rade pracujú s tabuľkou, v ktorej je uvedené národnostné zloženie Trstenej. Žiaci v 3. rade pracujú s tabuľkou, kde je uvedené náboženské zloženie Trstenej. Tieto údaje umožnia žiakom pochopiť, aká bola súdobá slovenská spoločnosť. Údaje sa dajú využiť aj pri porovnaní minulosti a súčasnosti. Pri práci s tabuľkovými ukazovateľmi pozornosť žiakov môžeme upriamiť ešte na jeden ukazovateľ, a tým je porovnanie národnostného a náboženského zloženia obyvateľstva. Z uvedených faktov vyplýva, že väčšina príslušníkov izraelského náboženstva sa v danom regióne identifikovala so slovenskou národnosťou. Táto úloha umožňuje spájať históriu so sociológiou, učí žiakov čítať s porozumením tabuľky a grafy a dáva im možnosť na základe relevantných faktov vytvárať si vlastný názor na historické udalosti a osobnosti.

Túto úlohu môžeme spojiť aj s domácou úlohou. Žiaci môžu zistiť, ako osobnosť prezidenta Tisu vnímajú alebo vnímali rodinní príslušníci - predstavitelia najstaršej generácie, žijúcej v období druhej svetovej vojny.

Tabuľka 2 Výsledky parlamentných volieb roku 1935

Politická strana	Okres Trstená	Slovensko
Autonomistický blok	73,9	30,1
Agrárna strana	10,4	17,6
Sociálnodemokratická strana	5,0	11,4
Komunistická strana Československa	0,8	13,0

Tabuľka 3 Národnostné a náboženské zloženie mesta Trstená v decembri 1938

Národnostné zloženie	Počet	%	Náboženské zloženie	Počet	%
Slováci	2347	94,95	rímski katolíci	2289	92,60
Česi	98	3,96	evanjelici	22	0,90
Židia	24	0,97	izraeliti	141	5,70
Rómovia	2	0,08	reformovaní	4	0,16
Poliaci	1	0,04	členovia československej cirkvi	10	0,40
Celkom	2472	100	bez vyznania	6	0,24

2.6 Útok na ZSSR a vojna na východnom fronte – filmová projekcia

Dňa 23. júna 1941 sa slovenská armáda pripojila k nemeckému ťaženiu proti Sovietskemu zväzu. Na východný front odišli dve slovenské divízie v počte približne 50 000 vojakov. Od 26. júna 1941 do 20. marca 1944 tu zahynulo 1179 našich vojakov, 2969 bolo ranených a 2719 nezvestných, z ktorých časť prešla na ruskú stranu. Na východnom fronte okrem iných boli aj dvaja významní rodáci z oravského mesta Trstená – Rudolf Dilong a Ján Doránsky. Františkán Dilong tu pôsobil ako poľný kurát v duchovnej službe. Pobyt na fronte ho inšpiroval aj ako básnika. S touto skúsenosťou sú spojené Dilongove básne, vydané v zbierke *Vojna*. Inú úlohu mal na východnom fronte Ján Doránsky. Na základe jeho scenára vznikol prvý slovenský celovečerný dokumentárny film pod názvom *Od Tatier po Azovské more*. Tento film približuje cestu na front a boje našich vojakov proti sovietskej armáde. Tento dokumentárny film interpretuje účasť našich vojakov vo vojne proti ZSSR ako civilizačný zápas proti zločineckému bolševickému režimu. Aj keď má Doránskeho dielo propagandistický charakter, dnes je pre nás cenným svedectvom o tejto zaujímavej etape našej minulosti.

Aj preto môžeme ukážky z tohto dokumentárneho filmu využiť na hodinách dejepisu. Žiaci vďaka ukážkam získajú predstavu o účasti slovenských vojakov na východnom fronte, ich výstroji a výzbroji, ale môžu sa aj naučiť, aké manipulačné prostriedky využívala súdobá propaganda. Táto téma napriek svojej kontroverznosti mala by byť žiakom podaná tak, aby slovenských vojakov, padlých na východnom fronte, vnímali ako naše obete vojny, ktoré si zaslúžia úctu.

Úlohy spojené s projekciou filmu:

- Sledujte s porozumením ukážky filmu Od Tatier po Azovské more.
- Uved'te, čo vás na danom diele zaujalo.
- Vysvetlite, ako hodnotí film účasť slovenských vojakov vo vojne proti ZSSR.
- Zhodnoťte na základe vám známych informácií o stalinizme opodstatnenosť boja proti stalinistickej tyranii na strane nacistického Nemecka.

Na uvedený film môžeme nadviazať domácou úlohou. Žiaci majú zistiť, koľko vojakov zahynulo z ich okresu a ako sa volali padlí vojaci z ich obce. Potrebné informácie si žiaci môžu nájsť v zozname padlých slovenských vojakov vo vojne proti Sovietskemu zväzu, uverejnenom na tejto webovej stránke Ústavu pamäti národa: <http://www.upn.gov.sk/data/pdf/zoznam-protisovietske-tazenie-jun-1941-august-1944.pdf>)

Obrázok 6 – 7 Pamätná tabuľa J. Doránskeho v Trstenej a záber z jeho filmu
Prameň: archív autora a internet

Poznámka: Vzhľadom na to, že tvorba Rudolfa Dilonga je v rámci predmetu slovenský jazyk a literatúra zaradená do tzv. povinnej literatúry, pri interpretácii básní tohto predstaviteľa katolíckej moderny je vhodné rozvinúť medzipredmetové vzťahy čítaním a analyzovaním niektorej Dilongovej básne, inšpirovanej jeho pobytom na východnom fronte (napr. Jar na fronte, Báseň z Krymu, Čierne more a pod.).

2.7 Tragédia slovenských Židov – exkurzia

Židia žili na hornej Orave od konca 18. storočia. Táto komunita sa postupne emancipovala a získala aj silné spoločenské a hospodárske postavenie. Spolužitie medzi Židmi a ostatnými obyvateľmi regiónu bolo až do roku 1939 pokojné. Židia mali svoje synagógy, cintoríny a školy. Pokojné spolužitie sa prejavilo aj v tom, že sa väčšina Židov po vzniku ČSR hlásila už k slovenskej národnosti. Zmena v spolunažívaní nastala po vzniku Slovenského štátu a potom, ako sa v strednej Európe presadila Hitlerova protizidovská politika. Túto zmenu vyjadruje aj smernica, vydaná trstenským okresným úradom, v ktorej sa uvádza: „*Je nutné Žida považovať nielen za cudzí živel, ktorý nemá so slovenskou národnou vôľou nič spoločné, ale i za nepriateľa slovenského národa a štátu.*“ (Podľa: Chlustinová, 2001, s. 52). Takýto pohľad viedol k tomu, že Židia boli vystavení diskriminácii, ponížovaniu a varizácii prišli o majetok. Vyvrcholením rasového prenasledovania boli deportácie do koncentračných táborov v Poľsku, ktoré sa začali 25. marca 1942. Veliteľom koncentračného tábora Auschwitz bol Rudolf Höss, ktorý mal na starosti konečné riešenie židovskej otázky, tzn. úplné vyhladenie biblického národa. Fanatickému nacistovi Hössovi sa pri spomienke na príchod Židov do Auschwitzu vybavovali takéto spomienky: „*Jar 1942. Stovky zdravých ľudí prichádzali pod kvitnúcimi ovocnými stromami záhrady roľníckej usadlosti do bunkrov. So slzami v očiach, nič netušiac, prichádzali na smrť do plynových komôr. Ten obraz, prebúdajúceho sa života premeny a smrti, ma ešte dnes prenasleduje.*“ (Kraus – Kulka, 1964, s. 235).

Keďže téma holokaustu patrí ku kľúčovým otázkam dejín a má nielen historický, ale aj etický rozmer, treba jej vo vyučovacom procese venovať mimoriadnu pozornosť. Aj preto sme sa tejto téme podrobnejšie venovali v našej predchádzajúcej práci OPS *Regionálny aspekt holokaustu vo vyučovaní dejepisu*. V tejto časti uvedieme aktivitu, ktorú sme do predchádzajúcej práce nezaradili. Je ňou exkurzia. Táto didaktická metóda je u žiakov veľmi obľúbená, lebo je spojená s novými zážitkami a upevňovaním triedneho kolektívu. Okrem toho je aj veľmi efektívna, lebo spája teoretické poznatky s praxou, a tak si z nej žiaci veľa zapamätajú. Neformálna atmosféra na exkurziách prehlbuje vzťah učiteľa a žiakov a aj tým sa zvyšuje učiteľova ľudská autorita a váha jeho vyučovacieho predmetu. Geoffrey Petty v knihe *Moderné vyučovanie* poukazuje ešte na jeden pozitívny efekt exkurzie, ktorým je motivácia žiakov, lebo umožňuje, aby do učenia a vyučovania vstúpil skutočný svet (Petty, 1996, s. 270).

Holokaust a jeho hrôzy sa dajú žiakom najlepšie priblížiť práve na miestach, kde sa premyslene a priemyselne uskutočňovala táto genocída. Aj preto viaceré školy pravidelne organizujú exkurzie do Oswienčimu. Užitočná však môže byť aj exkurzia na miesta spojené so životom miestnej židovskej komunity, ktorými sú múzeá, synagógy alebo cintoríny. Práve návšteva cintorína môže poskytnúť žiakom základné informácie o židovskej komunite, o judaizme, židovských tradíciách a pod. Pred vstupom na cintorín je potrebné upozorniť žiakov na to, že vstupujú na pietne miesto, ktoré je pre Židov posvätné, čo vyjadrujú pokrývkou hlavy (jarmulkou). Aby žiaci vnímali posvätnosť miesta, nie sú im úlohy zadané priamo. Sú len vedení k tomu, aby si všímali niektoré javy, ako napr. náhrobné kamene, typ písma, jazyk na náhrobných kameňoch. Dôležitými sú aj informácie, kedy je datovaný najstarší hrob a kedy bol na cintorín pochovaný posledný miestny Žid.

Obrázok 8 a 9 Židovské cintoríny v Trstenej a Tvrdošíne

Prameň: archív autora

2.8 Domáci odboj a SNP – projekt a výtvarné spracovanie historických tém

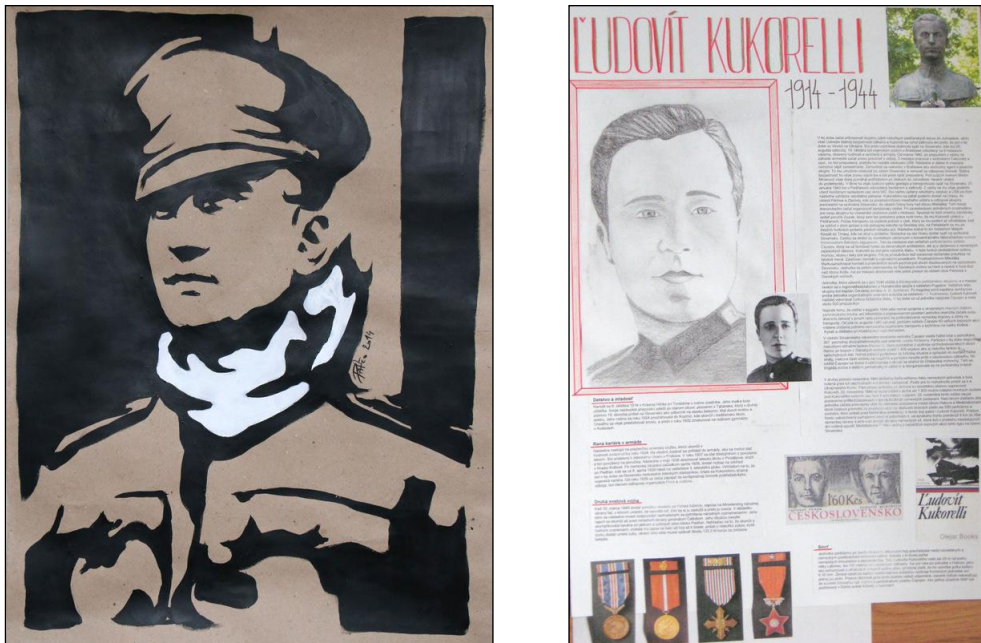
Keď sa začal ústup Nemcov na východnom fronte, čoraz viac sa aj na Slovensku začali aktivizovať ilegálne odbojové skupiny. Tieto pripravovali odpor nielen proti Nemcom, ale aj proti domácej vláde, ktorá sa skompromitovala spojenectvom s Adolfom Hitlerom. Aj ich aktivita spolu so sabotážnymi akciami partizánov a celkovou situáciou na fronte spôsobili, že nemecké vojská začali 29. augusta 1944 obsadzovať územie Slovenska. Veliteľ povstaleckej armády pplk. Ján Golian vydal armáde rozkaz, aby začala klásť okupačným vojskám odpor. Keďže horná Orava ležala v blízkosti Nemcami okupovaného Poľska, veľmi rýchlo sa stal tento pohraničný región súčasťou povstaleckých bojov. Povstalci sa snažili zastaviť postupujúce nacistické jednotky už pri meste Trstená. Boje povstalcov sú v kronike mesta zaznačené takto: „2. septembra 1944 nový prepad silnejších nemeckých jednotiek na Trstenú, ktoré boli príslušníkmi stanice národnej bezpečnosti a miestnych obyvateľov odrazené. Pri tejto zrážke prišiel o život Vincent Danaj-Kolibáč. Obyvateľstvo sa rozutekalo do polí a do hôr... 4. septembra 1944 v ranných hodinách nový koncentrovaný útok Nemcov na Trstenú. Nemecká pancierová jednotka prišla z Poľska do Jablonky pod velením majora Volkmana. Naši ustupujú až od Krásnej Hôrky. Trstená a Tvrdošíň Nemcami obsadené. Keď nemecké obrnené autá boli už u nemocnice, jedno protitankové delo začalo páliť. Nemci paľbu opätovali. Obranné postavenie bolo potom vybudované medzi obcami Krivá a Dlhá. Nemci v Trstenej určili záverečnú hodinu, do pol'a nesmel nikto ísť pracovať, všetky zbrane bolo treba odovzdať. Vlaky, pošta zastavené.“ (s. 96).

Súčasná slovenská štátnosť sa hlási k odkazu domáceho odboja a SNP, a preto si žiaci okrem historických faktov majú osvojiť aj posolstvo boja proti fašizmu. Aby žiaci poznali význam týchto udalostí, majú možnosť vypracovať projekty na zadané témy, medzi ktorými nechýbajú ani osobnosti alebo udalosti z daného regiónu. Žiaci, ktorí vytvorili projekt, korešpondujúci s preberaným učivom, dostanú možnosť svoju prácu predstaviť v rámci expozičnej fázy vyučovacej hodiny, čím sa stávajú aktívnou súčasťou vyučovacieho procesu. Pri následnom hodnotení projektu sa berú do úvahy tieto faktory: obsah, estetická forma, prezentácia. Projekt sa dá spracovať nielen ako individuálna, ale aj ako kolektívna práca. Kladnými stránkami skupinovej práce sú –

rozvoj aktivity žiakov, rešpektovanie ich individuálnych osobitostí a rozvoj ich sociálneho života (Petlák, 2004, s. 247).

Autor práce OPS učí v škole, ktorej jedna zložka má umelecké zameranie. Umelecké nadanie našich študentov využívame aj na to, že im dávame možnosť výtvarne sa realizovať, spracovaním rôznych historických tém. Vďaka vlastnej práci si žiaci dokážu lepšie a trvalejšie osvojiť poznatky z dejepisu, pretože sa témy zmocňujú tvorivým a emocionálnym spôsobom. Významnú úlohu pri hodnotení daných diel zohráva pochvala a objektívne zhodnotenie výtvarných prác aj po umeleckej stránke, čo posúva adeptov umenia i po odbornej stránke. Využitie umeleckých diel a projektov nekončí iba ich prezentáciou. Tieto žiacke výtvary sa dajú využiť ako súčasť dekorácie odbornej učebne alebo ako názorná učebná pomôcka či učebný zdroj. Benefitom výtvarných prác je možnosť ich zaslania do rôznych umeleckých súťaží, akou je napr. *Cesty za poznáním minulosti*.

Na ilustráciu uvádzame jednu projektovú a jednu výtvarnú prácu. Hlavnou témou projektu Lucie Maslanovej je partizánsky veliteľ Ľudovít Kukorelli, rodák z hornooravskej obce Krásna Hôrka. Autor výtvarného diela, Dávid Paľčo sa inšpiroval statočnosťou veliteľa povstaleckej armády, generála Jána Goliana a svoj obraz nazval *Povstalecký generál pred popravčou čatou*.

Obrázok 10 -11 Žiacke práce: portrét J. Goliana a projekt o Ľ. Kukorellim
Prameň: archív autora

2.9 Nemeckí vojaci na našom území – rovesnícke vzdelávanie

Pre mnohých žiakov je obdobie druhej svetovej vojny natoľko zaujímavou témou, že sa jej venujú aj nad rámec svojich študijných povinností. Títo žiaci čítajú odborné publikácie, umelecké alebo memoárové knihy; sledujú dokumentárne filmy alebo sú zberateľmi vojenských predmetov z čias druhej svetovej vojny. Mladí nadšenci histórie majú vďaka svojmu záujmu rozsiahle a hlboké vedomosti. Ak s nimi učiteľ dejepisu nadviaže spoluprácu, môže ich vedomosti využiť aj v rámci vyučovania, keď im umožní prezentovať svoje vedomosti pred spolužiakmi alebo žiakmi z iných tried. Tento prístup má silný motivačný aj výchovný rozmer, lebo ostatní žiacividia svojho rovesníka, ktorý má záujem, vedomosti a rešpekt. Prezentácia však pozitívne vplýva aj na žiaka, odovzdávajúceho svoje poznatky, pretože tento žiak zažíva uznanie, cíti satisfakciu za vynaložené úsilie a rozvíja svoje komunikačné zručnosti.

Aj autor OPS sa vo svojej pedagogickej praxi stretol s uvedeným typom študentov. Spolupráca medzi ním a mladými „fanúšikmi“ histórie sa realizovala vo viacerých oblastiach, akými sú stredoškolská odborná činnosť, dejepisná olympiáda, vedomostné alebo literárne súťaže. Najväčší prínos má však rovesnícke vzdelávanie, keďže výsledky tejto spolupráce môžu prijímať aj ďalší žiaci. Takto sme nadviazali spoluprácu aj s Kristiánom Urbanom, v súčasnosti študentom 3. ročníka Spojenej školy v Nižnej. Pre druhákov sme si spoločne pripravili hodinu, na ktorej Kristián podal stručný výklad o bojoch na našom území. Tento študent je členom klubu vojenskej histórie, zúčastňuje sa rekonštrukcií vojenských operácií, zbiera vojenské predmety a zaujíma sa o pobyt a boje nemeckých vojakov na našom území. Kristián svojim poslucháčom predstavil okrem vedomostí, kde všade nemeckí vojaci bojovali a kde majú na našom území vojenské cintoríny, aj vojenskú uniformu, výstroj a výzbroj radového vojaka wehrmachtu – nemeckej brannej moci. Žiaci, ktorým bola táto hodina určená, boli s takouto formou vzdelávania veľmi spokojní, o čom svedčia uvedené žiacke ohlasy: „*Táto hodina ma bavila, lebo aj mňa zaujíma druhá svetová vojna. Tiež bolo vidno, že žiak, ktorý nám o tom rozprával, vie o čom hovorí a baví ho to. Najlepšie bolo, keď nám ukazoval skutočné veci, aké vojaci vtedy nosili. Vďaka tomu som si mohol lepšie predstaviť, ako to v tej dobe vyzeralo.*“ (D. Kabáč) „*Hodina prebiehala dobre a páčila sa mi. Najlepšie bolo, že doniesol výzbroj a ukázal nám ju. Hodina bola zaujímavejšia ako bežná a zapamätal som si toho viac. Mohlo by byť takých hodín viac.*“ (M. Madleňák) „*Páčilo sa mi na tom to, že si doniesol veci na ukážku. Bolo to lepšie aj v tom, že sa tomu venoval, teda keď má taký záujem, vie o tom pútavejšie rozprávať, čím skôr vzbudí v poslucháčoch záujem. A ďalej je na tom dobré to, že tu bol učiteľ, ktorý mu pomáhal udržať poriadok a doplnil ďalšie informácie.*“ (F. Pažitka)

Na záver treba uviesť, že učiteľ by mal byť garantom toho, že sa prednáška o nemeckých vojakoch nepremení na ich apológiu. Žiaci musia mať stále na pamäti, že títo vojaci bojovali za svetovládne ambície svojho vodcu a jeho zločineckú ideológiu.

Obrázok 12 – 13 Forma rovesníckeho vzdelávania s Kristiánom Urbanom
Prameň: archív autora

2.10 Nacistický teror a vojnové zločiny – príbeh

Jedným zo sprievodných javov vojny bol teror a násilie, páchané hlavne na civilnom obyvateľstve. Po prepuknutí bojov na našom území sa aj Oravou prevalila vlna násilia a zločinnosti, ktoré páchali bojujúce strany. V pohraničnom pásme boli navyše obyvatelia vystavení aj drancovaniu, ktoré mali na svedomí ozbrojené skupiny, prenikajúce na Oravu z Poľska. Vojnových zločinov sa dopúšťali hlavne nacisti, ktorí sa aj na Slovensku správali podobne ako v iných okupovaných krajinách. Fašistickí vojaci nevražili totiž iba zajatých nepriateľských vojakov, ale aj civilné obyvateľstvo, predovšetkým Židov. Obetami nacistického teroru sa stali aj Židia uväznení v trstenskej väznici. Svedkom ostatných chvíľ nevinných a bezbranných ľudí bol rímskokatolícky kňaz židovského pôvodu Edmund Bárdoš, zdieľajúci s nimi spoločný osud a väzenie. Vo svojich spomienkach o tom napísal: „*Dňa 19. decembra 1944 otvorili dvere na celách a vyvolali 7 ľudí k prvej poprave v Hálečkovej pri Trstenej. Vzadu im elektrickým drôtom zviazali ruky, a tak nastúpili do nákladného auta a za nimi vyhodili lopaty a krompáče.*“ (Bárdoš, 1998, s. 116). Po vojne komisia ONV v Trstenej poverená exhumáciou obetí odhalila v lese v časti Hálečková 4 hromadné hroby, v ktorých bolo 15 zavraždených obetí. Ďalší masový hrob bol objavený medzi Tvrdošínom a Ústím nad Oravou a bolo v ňom pochovaných 8 ľudí. Medzi zmasakrovanými civilistami boli miestni Židia z Trstenej, ako napríklad vdova Hermína Scheinová, dôchodca Ján Donáth – hlavný súdny radca, Regina Donáthová. Ďalšími obetami boli 70-ročná Cecília Zehnguthová s dcérou, ktoré fašisti vyslédili v Štefanove. Medzi popravenými bola aj matka s malým dieťaťom na rukách.

Vyučovanie o druhej svetovej vojne by nemalo byť zamerané iba na vojnové operácie a výsledky slávnych bitiek. Žiaci by sa mali dozvedieť hlavne o vojnových zločinoch a o tom, že obeť a ich vrahovia neboli anonymnými štatistickými číslami, ale že to boli konkrétni ľudia so svojím menom a ľudským príbehom. Takto sa opäť kognitívna stránka vyučovania spája s rozvojom emocionálnej inteligencie. Popri informáciách o vojnových zločinoch by sme však mali viesť študentov aj k tomu, aby poznali príbehy ľudí, ktorí aj v období strachu a neúcty k ľudskému životu dokázali ostať ľuďmi a boli ochotní pomáhať druhým, hoci riskovali vlastný život. Dejiny druhej svetovej vojny

poznajú mnoho šľachetných ľudí, ktorých životný príbeh je dodnes inšpiratívny. Patria k nim také osobnosti ako Nicolas Winton, Irena Sendlerová, Pavol Peter Gojdič a ďalší.

Ak v práci predstavujeme vlastnú pedagogickú skúsenosť, tak sa nám na hodine dejepisu osvedčilo predstavenie príbehu, uvedeného v monografii obce Zuberec. V tejto obci a v okolitých horách – Roháčoch, sa ukrývalo množstvo ľudí, hlavne Židov. Na začiatku novembra 1944 tu Nemci podnikli prepadovú akciu so psami. Fašisti postupovali nelútostne, napríklad v chate na Zverovke zaživa upálili ukrývajúcich sa Židov a partizánov. Jeden z vojakov, ktorý velil kontrolnej skupinke, sa dostal ku chatke, kde boli ukrytí Židia a ranený partizán. Pri prepadovej akcii bol viac vzdialený od svojej skupiny a keď uvidel malú chatku, odbočil a vošiel dnu. Vo všetkých očiach tu ukrytých ľudí videl strach. Prehovoril s nimi a odišiel. Vrátil sa ku svojej skupine a zmenil smer hľadania. (Matysová, 2011, s. 170).

Uvedený príbeh môže študentov nielen zaujať, ale ponúka aj niekoľko uvedených úloh:

1. Študentov môžeme rozdeliť do dvoch skupín, pričom jedna skupina sa snaží priblížiť pocity a myšlienky vojaka a druhá pocity a myšlienky, ukrývajúcich sa ľudí.
2. Ďalšou osvedčenou aktivitou, ktorú nám ponúka tento príbeh, je prerušenie rozprávania v situácii, keď sa nemecký vojak ocitol tvárou v tvár bezbranným ľuďom. Po prerušení sú žiaci vyzvaní k tomu, aby vytvorili vlastnú verziu záveru tejto udalosti. Po prezentácii študentských nápadov je rozprávanie dokončené podľa toho, ako je zaznačené v knihe o Zuberci.
3. Masakrovanie ľudí na Orave môžeme dať do kontextu s dianím v iných častiach Slovenska a Európy zadaním úlohy, v ktorej majú žiaci uviesť miesta, kde boli nacistami spáchané vojnové zločiny na civilnom obyvateľstve.
4. Za hlavnú úlohu, vyplývajúcu z tohto príbehu, môžeme považovať toto zadanie: Zhodnoťte tvrdenie obvinených vojnových zločincov, podľa ktorého sú nevinní, lebo iba plnili rozkazy.

2.11 Prechod frontu – „oral history“

Keď nemecké vojská, útočiace 1. septembra 1939 na Poľsko, prešli Oravou, *šiel bežný život opäť svojím tempom* (pozri kapitola 2.3). Iná situácia nastala, keď sa tu nemecké vojská, tlačene postupujúcou Červenou armádou, na prelome rokov 1944 -1945 vrátili. Aj Orava mala byť pevnosťou, ktorá zastaví postup nepriateľa pred vstupom do Tretej ríše. Veľká vojna dvoch armád a nepriateľov na život a na smrť zmenila bežný život miestnych obyvateľov. Prechod frontu, boje a pobyt bojujúcich vojsk totiž spôsobili aj v tomto regióne veľké straty na majetku, zdraví a hlavne na životoch. Aj preto sa táto udalosť hlboko vryla do vedomia pamätníkov, ktorí nám ešte stále môžu sprostredkovať svoju vlastnú, a tým neopakovateľnú skúsenosť s touto búrlivou udalosťou. Učiteľ dejepisu môže viesť žiakov k tomu, aby témy známe z vyučovacích hodín poznávali aj prostredníctvom špeciálnej metódy poznávania histórie, označovanej termínom oral history. Kým história ako veda je založená na štúdiu písomných prameňov, orálna

história poznáva minulosť pomocou osobných spomienok rozprávačov na konkrétne obdobie. Tí vnímajú a podávajú tzv. veľké dejinné udalosti skrz to, čo v nich zažili a prežívali.

Autor práce OPS vedie žiakov k tomu, aby nedávne dejiny poznávali nielen z učebníc a dokumentárnych filmov, ale aj pomocou metódy oral history a z rozprávania svojich rodinných príslušníkov. Zber výpovedí svedkov touto metódou pritom nedáva ako povinnú úlohu, ale ako dobrovoľnú záležitosť pre záujemcov o hlbšie poznatky alebo o lepšie študijné výsledky. Zber nahrávok prináša okrem cenného svedectva aj inšpirujúcu medzigeneračnú spoluprácu a citovo obohacuje obidve strany dialógu - rozprávačov i zaznamenávateľov osobných príbehov. Žiak, ktorý sa do takejto spolupráce zapojí, musí predložiť zvukovú nahrávku a prepis tejto nahrávky, na ktorom sú uvedené tieto informácie: meno rozprávača; rok jeho narodenia; dátum vyhotovenia záznamu. V ďalšej časti uvádzame prepis jednej nahrávky. Rozprávačka: Antónia Kordiaková z Medvedzia (dnes súčasť Tvrdošína); narodená roku 1935. Záznam vyhotovila Kristína Vrabčeková, žiačka I. AU SŠ Nižná, v apríli 2014.

„Keď bola vojna, mala som desať rokov. My ako deti sme nevnímali vojnu, mysleli sme si vojna – vojna... Čo si pamätám, keď k nám prišli Nemci a my sme im museli uvoľniť izbu. No museli sme to strpieť. Stravu si zabezpečovali sami, mali vlastnú kuchyňu. Kuchyňu mali napred Pikny, tam chodili. Ale tí väčší páni mali kuchyňu u Pontúchov. Dreva, čo potrebovali, hockomu zobrali. S Nemcami sme sa stretávali a k nám ako k deťom boli vládni. Môj tata vedel šiť kapce, tak ho zavolali opravovať vojenskú obuv a jeden vojak, s ktorým bol, mu ukázal a povedal, že má „zwei kinder“. Tak mu tato pre tie deti ušil kapčky, také pekné s vyšitými srdiečkami. Krásne to bolo. A ten vojak ich aj poslal svojim deťom do Nemecka. Ešte taký jeden mladý vojak k nám chodil. Sestra chodila do gymnázia v Dolnom Kubíne a tam sa učila aj nemčinu. A ten mladý vojak ju učil slovíčka. Keď išla fronta, my sme boli v piňvici a on nám prišiel povedať zbohom. To sa dalo tak vyčítať. Keď sa prevalil front, prišli Rusi. Našli Nemcov zaspätých u Pontúchov. Tak ich za cintorín odviekli a tam ich postrelali. Chlapci by ti viacej vedeli povedať, my sme boli dve dievčatá a mama nás stále, že tu doma sed'te, doma, nikam nechod'te... To len také útržky, čo mi príde na um... Keď strieľali guľky, to tak písalo. Zasiahli aj kapličku. Jednej žene že sa prisnilo, že Panne Márii zasiahnu dom ako prvej, ale dedina bude ušetrená. I tak sa stalo. Kaplička bola zničená, ale keď vytiahli sochu panny Márie, tak socha bola nepoškodená...“

2.12 Vojnové škody – práca s historickou fotografiou

Každá vojna prináša so sebou aj veľké utrpenie a straty na ľudských životoch i majetku. Niekoľkotýždňové boje spôsobili, že časť hornooravských obcí bola vypálená a zničená. Skazu, spôsobenú vojnou na hmotnom majetku, opísal trstenský kronikár takto: *„Čo sa týka teda hmotnej škody, zhorelo dohromady 80 domov, 95 humien a 175 kusov dobytky. Zhoreli oba kostoly a ani jeden dom nebol bez poškodenia. Okien nikde nebolo. Z ulíc najviac bola poškodená Hattalova, Bugajská, Hušták a Krátka ulica pri internáte. ... Za bojov lesy trstenské boli veľmi poškodené, lebo moc dreva brali vojaci na opevnenie a mosty...“* (s. 102).

Učiteľ na hodinách dejepisu môže využiť ako učebné pomôcky a zdroj informácií aj historické fotografie, ktoré majú silnú výpovednú hodnotu. V istom zmysle môžu žiakov

lepšie osloviť ako dokumentárny film, pretože sa žiaci pri projekcii fotografie môžu dlhšie sústrediť na jeden moment, na jeden obraz, ktorý si dokážu lepšie zapamätať ako sled filmových obrázkov. O výpovednej sile fotografií svedčí aj tá skutočnosť, že viaceré fotografie z čias druhej svetovej vojny mali silný vplyv na národy, bojujúce vo vojne, a mnohé z nich si dodnes uchovali svoje posolstvo. V tejto súvislosti máme na mysli tieto fotografie: Katedrála sv. Pavla preživšia bombardovanie Londýna (autor Herbert Mason); séria fotografií vylodenia v Normandii (Robert Capa); židovské deti po oslobodení Oswienčimu (neznámy sovietsky vojnový fotograf); Zástava víťazstva nad Reichstagom (Jevgenij Chaldej); Vztýčenie vlajky nad Iwo Jima (Joe Rosenthal). Pri učive o druhej svetovej vojne môžeme využiť okrem uvedených slávnych fotografií aj fotografie, dokumentujúce dôsledky vojny na našom území. Na žiakov totiž sugestívnejšie pôsobia zábery miest, ktoré dobre poznajú. Vďaka takýmto fotografiám sú schopní lepšie pochopiť a precítiť deštrukčnú silu vojny. Fotografie, zobrazujúce vojnové škody, môžeme na hodinách dejepisu využiť ako ilustratívny obrázok. Efektívnejšie využitie môžu mať pri samostatnej práci žiakov, ktorým sa zadá úloha predstaviť dôsledky vojny v ich meste alebo obci. Úlohu môžu spracovať aj vo forme powerpointovej prezentácie. Silný účinok fotografií sa dá dosiahnuť aj porovnaním budov alebo ulíc s ich zničenou podobou. Z didaktického hľadiska sa pri tejto úlohe, podobne ako pri ostatných, rozvíja popri kognitívnej zložke osobnosti žiakov aj ich emocionálna stránka a formuje sa ich zmysel pre hodnoty a estetiku. Na ilustráciu tejto témy uvádzame zábery vojnou zničenou Trstenej.

Obrázok 14 – 15 Trstená zničená vojnou – budova mestského úradu a kostol
Prameň: Kronika mesta Trstená

ZÁVER

V učebnici dejepisu pre 2. ročník stredných škôl z roku 2000 je takéto motto, uvádzajúce učivo o druhej svetovej vojne: „*Minulosť sa nedá dodatočne meniť. Čo sa stalo, neodstane sa. Ale ten, kto zatvára oči pred minulosťou slepne aj v prítomnosti. Ten, kto si nechce pamätať neľudskosť, stáva sa opäť náchylný k novej nebezpečnej nákaze...*“ (Podľa: Varinský, 2000, s. 5). Tieto slová, ktoré vyslovil nemecký prezident Richard von Weizsäcker, nie sú platné iba pre históriu veľkého Nemecka, ale aj pre všetky národy, zasiahnuté najničivejším konfliktom, a zároveň pre všetky nové generácie týchto národov. Uvedená myšlienka nemeckého štátnika vystihuje význam dejepisného vzdelávania s témou o druhej svetovej vojne – otvárať žiakom oči a srdcia. Tento rozmer dejepisného vzdelávania absolútne presahuje všetky výkonové štandardy, lebo len jeho uplatňovaním ostane v kolektívnej pamäti zachovaná spomienka na milióny nevinných obetí a varovanie pred ďalšou sebadeštrukciou civilizácie. Ako sme uviedli, problematika druhej svetovej vojny svojím významom a vplyvom presahuje dejepisné učivo a ciele, nalinkované pedagogickými dokumentmi, pretože v tejto dejinnej udalosti môžeme vnímať nepísané zákony, na ktoré poukazuje kniha, dávajúca našej civilizácii hĺbku, zmysel, etiku a ideál: pýcha je pád; kto mečom bojuje, mečom zahynie; so zločinom sa spája trest a pokánie.

V práci OPS, ale aj na hodinách dejepisu sa autor usiluje predstavovať dejiny druhej svetovej vojny v intenciách, ktoré sme v tejto časti uviedli. Popri tom zvýrazňuje ich dopad na život ľudí v regióne, z ktorého autor a jeho žiaci pochádzajú. Toto spojenie umožňuje žiakom lepšie pochopiť a precítiť udalosti, od ktorých sa v čase zdánlivo vzd'alujeme. Predloženú prácu nepovažujeme za uzavretú záležitosť, lebo každou hodinou a každou skupinou nových žiakov nám pedagogická skúsenosť a záujem žiakov ponúkajú nové možnosti na uchopenie pútavej a hlbokkej témy.

V úvode našej práce sme citovali slová A. de Saint-Exupéryho, o tom že vojna nie je dobrodružstvo, ale že je to choroba. Pri pohľade na apokalypsu druhej svetovej vojny však oceňujeme autora Malého princa nielen ako geniálneho spisovateľa, ale aj ako statočného muža. Saint-Exupéry ako bojový pilot bol totiž schopný naplniť svoje krédo: „*Budem teda bojovať proti komukoľvek, kto si zaumieni vnútiť jeden osobitný zvyk iným zvykom, jeden osobitný národ iným národom, jedno osobitné plemeno iným plemenám, jednu osobitnú myšlienku iným myšlienkam... Budem bojovať proti komukoľvek, kto si zaumieni podriaďiť jednému jedincovi – ako aj mase jedincov – slobodu človeka... Budem bojovať proti komukoľvek, kto bude trvať na tom, že moja láska a milosrdenstvo si uctieva malosť a poprie Človeka, a tak uväzní jedinca v jeho konečnej malosti. Budem bojovať za Človeka....*“

Vyučovanie dejepisu by popri všetkých uvedených cieľoch a výkonových štandardoch malo viesť žiakov a ich učiteľov k tomu, aby mali v úcte statočných (známych i neznámych) ľudí, bojujúcich za Človeka. Za nás. Za mňa.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV

1. BÁRDOŠ, E. P. 1998. Historia parochialis ecclesiae Habovkaensis. Rímskokatolícky farský úrad, Habovka. 1998 ISBN: 80-968106-5-0
2. BIERMANN, K. et al. 2000. Kronika druhej svetovej vojny. Fortuna Print, Bratislava. 2000 ISBN: 80-88980-25-9
3. GOLVOŇ, J. 2010. Monografia obce Hladovka. Obec Hladovka. 2010 ISBN: 978-80-970442-5-1
3. HURBAN, J. M. 1928. Ľudovít Štúr. Matica slovenská, Turčiansky Svätý Martin. 1928
4. CHLUSTINOVÁ, J. a kol. 2001. TRSTENÁ včera a dnes. Námestovo: F. Teťák – Štúdio F, 2001 ISBN: 80-89070-01-9
5. JORDAN, D. – WIEST, 2005. A. Atlas druhej svetovej vojny. Ottovo nakladateľstvo, Praha. 2005 ISBN: 80-7360-274-1
6. KOVÁČ, D. a kol. 1999. Kronika Slovenska 2. Fortuna Print, Bratislava. 1999 ISBN: 80-88980-08-9
7. KRAUS, O. – KULKA, E. 1964. Továrna na smrť. Naše vojsko, Praha. 1964
8. MATYSOVÁ, C. et al. 2011. *Zuberec*. Vydala obec Zuberec, 2011 ISBN: 978-80-970689-5-0
9. PETLÁK, E. 2004. Všeobecná didaktika. IRIS, Bratislava. 2004 ISBN:80-89018-64-5
10. PETTY, G. 1996. Moderní vyučování. Portál, Praha. 1996 ISBN:80-7178-978-X
11. RUKOPIS. Kronika mesta Trstená.
12. SAINT-EXUPÉRY, A. 1987. Zem ľudí. Tatran, Bratislava. 1987
13. VARINSKÝ, V. a kol. 2000 Dejepis pre stredné odborné učilišťa a stredné odborné školy, 4. diel. Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava. 2000 ISBN: 80-7158-238-7

Internetové zdroje

1. KREDÁTUS, J. Dejepis v školskom vzdelávacom systéme ISCED 3A. Dostupné na [www:](http://www.siov.sk/statne-vzdelavacie-programy/9411s)
2. www.siov.sk/statne-vzdelavacie-programy/9411s